

KUMRAN YAZMALARININ AHİT GELENEĞİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Recep Önal*

Mustafa Selim Yılmaz, *Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2013, 263 s.

1947 yılında, çoban bir çocuk tarafından Filistin'deki Ölü Deniz (Lut Gölü) yakınlarında bir mağaranın içinde tesadüfen bulunarak hikâyesi başlayan ve gelişen süreçte toplam 11 mağaradan çıkarılan Kumran Yazmaları, günümüz bilim dünyasında Yahudiliğe ve Hristiyanlığa dair bilinen en eski kutsal metinler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca söz konusu yazmalar, Eski Ahit'e ve yorumlarına ilişkin irili ufaklı binlerce el yazması parçasından teşekkül etmesi ve dönemine ilişkin muazzam bir kütüphane oluşturması itibariyle önemli bir zenginliğe sahiptir. Bu bakımdan yazmalar, teolojik düşünce tarihi açısından çağımızın en büyük ve en anlamlı keşfi olarak değerlendirilmiştir.

Tarihe *Kumran Yazmaları* olarak geçen, bilim ve teoloji dünyasında önemli değişikliklere neden olan bu yazmalar, günümüzde yapılan araştırmalara göre M.Ö. 250 ile M.S. 70 yılları arasındaki bir zaman dilimine tarihlendirilmektedir. Bu tarihler, Yahudilik ve Hristiyanlık açısından önemli bir dönemdir. Zira günümüz Rabbinik Yahudiliği ile Hristiyanlığının temellerinin teşekkülü, bu dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında Kumran Yazmaları, Esseniler, Ferisiler ve Sadukiler gibi ilk Yahudi mezhepleri hakkında önemli bilgiler vermesinin yanında Yahudi ve Hristiyanlar arasında yapılan ilk dinî ve siyasî mücadeleler hakkında da bizlere ışık tutmaktadır. Bu nedenle söz konusu yazmalar, bu teşekkül devrinin anlaşılması açısından çok önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Yahudilik ve Hristiyanlığı, İbrahimî geleneğin önemli birer tecrübesi olarak değerlendiren İslam için de bunlar, ayrı bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu yazmalardan hareketle, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlığa ilişkin incelemelerle varılan sonuçların, günümüz ilim dünyasına sunulması büyük

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Drammen/Norveç Din Görevlisi, onal1975@gmail.com

önem arz etmektedir. Bu nedenle günümüzde ötekini anlama ve daha yakından tanıma, diğer bir deyişle, Yahudilik ve Hıristiyanlık teolojisinin oluşum sürecinin iyi anlaşılabilmesi için en eski kutsal metinler olarak kabul edilen Kumran Yazmaları'nın bilimsel anlamda incelenmesi gerekmektedir.

Bu tanıtımda, Mustafa Selim Yılmaz tarafından kaleme alınan ve “*Kumran Yazmalarının Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*” isimli eseri kısaca tanıtmaya çalışacağız.

Kumran Yazmaları'nı konu edinen bu çalışma önsöz, giriş, iki ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Eserin Önsözü'nde 1947'de keşfedilen ve 1956 yılına kadar devam eden ve insanlık tarihinin iki bin yıl ötesinden gün ışığına çıkan Kumran Yazmaları keşfinin modern çağın en ses getiren buluşu olduğuna dikkat çeken yazar, bu keşfin zamanının içinden çıkılması zor bir döneme denk geldiğini belirtir. Zira ona göre bu dönem, İsrail Devleti'nin kuruluş arifesinde Arap-Yahudi çatışmasının yaşandığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Gerek bu çatışma ortamı gerekse yazmaları ilk keşfeden bedevilerin ve diğer liyakatsız araştırmacılarının yanlış kullanımları, söz konusu yazmaların bir kısmının daha ilim dünyasının tartışma platformuna ulaşmadan kaybolmasına neden olmuştur. Yazara göre bu olumsuzluklara rağmen yazmaların önemli bir kısmı kurtarılmış ve koruma altına alınabilmiştir. Eski Ahid'in “Ester” bölümü hariç tüm bölümleri, bunlar üzerine yapılan yorumlar ve apokrif metinlerden oluşan geniş bir külliyat ilim dünyasının hizmetine sunulabilmiştir. Bundan başka, yazmaların ait olduğu dönemin özelliklerine de dikkat çeken yazar, söz konusu yazmaların M.Ö. 250 ile M.S. 70 yılları arasındaki bir döneme ait olduklarını ifade ettikten sonra, bu dönemin Yahudi ve Hıristiyanlık tarihi açısından büyük bir öneme sahip olduğunu söyler. Zira Yahudi ve Hıristiyan din anlayışları ile inanç sistemlerinin temelleri bu, yıllarda teşekkül ettirilmiştir.

Kumran Yazmaları'nın keşfedilmesinden sonra Yahudilik ve Hıristiyanlığın kökenleriyle ilgili yapılan araştırmaların sayısında büyük bir artış olduğunu ifade eden yazara göre, bu yazmaların o döneme ilişkin geniş

bir dokümantasyon arz eden yapısı ve teolojik düşünceye çok değerli katkılar sunması, altmış yıl gibi kısa bir zamanda üzerinde yapılan araştırmaların artarak belli başlı bir disiplin haline gelmesine ve bu suretle “Kumranoloji” biliminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fakat yazara göre bu alan, Türkiye’de daha yeni yeni keşfedilmiş ve sınırlı sayıda bir takım araştırmalar yapılmaya başlanmıştır.

Kitabın *Giriş* bölümünde ilk olarak Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın aynı kaynaktan geldiğine dikkat çekilmiş, her üç dinin ortak ve farklı yönleri incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede söz konusu dinlerin temellerinin Hz. İbrahim’e dayandığı ve bunu belirleyen temel ögenin de “Tek Tanrı” inancı olduğu vurgulanmıştır. Yazara göre her üç din de bir anlamda bu gerçeği yani “Tevhid” inancını öğrenme ve benimseme süreci olarak değerlendirilmelidir. Fakat bu süreç içerisinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam çok önemli aşamalardan geçmişler, paganizmle mücadele ederek sistemlerini oluşturmaya çalışmışlardır. Özellikle Yahudi ve Hıristiyanlar paganizme karşı yürüttükleri bu mücadele sürecinde birtakım etkileşimlere de maruz kalmışlar, paganist mitolojilerden etkilenerek Tanrı’nın kendilerine emanet ettiği sözleri (kutsal kitaplarını) yanlış okuyup, yanlış anlayarak ya da yorumlayarak dinlerinin özlerinden uzaklaşmışlardır. Yine bu bölümde konuyla ilgili olarak, Yahudilik ve Hıristiyanlık arasında kıyaslamalarda bulunularak, dinde yapılan tahrif veya başkalaşımın hangi çerçevede olduğu ele alınmış, bu suretle her iki dindeki farklılaşmalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Diğer taraftan Yahudi ve Yunan (Helenizm) kültürü arasında yaşanan siyasî ve dinî mücadelelere yer verilmiş, bu mücadele sürecinde Kumran Yazmaları Cemaati’nin oynamış olduğu rollere dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede Kumran Yazmaları’nın şahitlik ettiği devrin sosyal ve düşünsel ortamı üzerinde durulmuş, yazmaların yazıldığı dönemde ne kadar kritik bir öneme sahip olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda söz konusu dönemin ön plana çıkan en önemli olgusu olarak Yahudi ve Yunan dünya görüşleri arasındaki fikrî, dinî ve siyasî mücadele ele alınmış, bu mücadelenin Yahudi ve Hıristiyanlık tarihi açısından hayati rol oynadığına dikkat çekilerek her iki dinin temellerinin bu mücadele çerçevesinde şekillendiği önemle

belirtmiştir. Buna ilaveten Helenizm-Yahudilik mücadelesinin görgü tanıkları olan Kumran takipçilerinin bıraktıkları yazmaların, o dönemin anlaşılması ve insanlık tarihinin çok önemli bir evresini şekillendiren gelişmelerin arkasında yatan sosyal, siyasî, düşünsel ve kültürel ortam ile ilgili çalkantı ve etkileşimlerin daha tutarlı bir biçimde açıklanabilmesi için son derece değerli metinler olduğuna dikkat çekilerek, söz konusu yazmalar, içerik bakımından ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yazara göre Kumran Yazmaları'nı günümüz teoloji düşüncesi açısından değerli kılan en önemli şey, onların arasında sadece Eski Ahit'e ait metinlerin olması değildir. Aksine bunlar, Rabbinik Yahudilik öncesi Yahudiliğin birçok farklı düşünce okullarına sahip olduğunu ilk elden kanıtlamaktadır. Bu bakımdan yazmalar, ikinci tapınak döneminin dini düşüncesini gözler önüne sermektedir. Zira bu dönem günümüz Yahudiliğinin kökenlerinin şekillendiği, Hıristiyanlığın doğduğu ve Hz. İsa'nın İncili'ni vaaz ettiği bir dönemdir. İşte bu noktada Kumran Yazmaları Cemaati; öğretileri, kurumları ve geleneklerini sunan metinleri ile hakkında çok az bilgiye sahip olunan bu oluşum çağına tanıklık etmektedir. Yazmaların bu önemi de, Ölü Deniz'e bakan mağaralarda günümüze kadar yüzyıllarca gizli kalması nedeniyle, tarihte tecrübeleri yaşanan Yahudi ve Hıristiyan sansüründen kurtulmuş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan söz konusu yazmalar, çağların en büyük keşfi olarak kabul edilmelidir.

Yine bu bölümde içerik bakımından Kumran Yazmaları tasnif edilip ayrıntılı olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Ayrıca Kumran Yazmaları Cemaati'nin kimliği, belirgin özellikleri ve temel görüşlerine de temas edilerek detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yazar, söz konusu cemaatin kimler olduğu konusunda Sadukilerden Zealotlara kadar belirlemeleri içeren birçok iddia ortaya atıldığını, fakat bu Yahudi gruplara ilişkin savlardan hiçbirisinin bilim dünyasında genel kabul görmediğini önemle belirtmiş, bu tezlerin aksine cemaatin Esseniler olduğunu ifade ederek, bu görüşünü çeşitli arkeolojik ve ilmî deliller kullanmak suretiyle ispatlamaya çalışmıştır. Bu anlamda yazar, Yazmalar Cemaati'nin Esseniler olduğu görüşünü temellendirmek için şu üç temel dayanağı zikretmiştir: 1. Pliny the Elder'ın Essenilerin yaşadıkları yere ilişkin yaptığı tarif ile Kumran

yerleşkesinin birbiriyle uyuşması, 2. Josephus'un onları, kronolojik olarak Yahudi fırkaların oluşmaya başladığı Makabilerin ilk yılları ile ilk Yahudi savaşının arasına yerleştirmesi. Ayrıca Josephus'un yer tarifi ile yazmaların bulunduğu yerlerin bire bir uyuşması, 3. Ortak mülkiyet anlayışı, örgütlenme biçimi v.b. özellikler açısından iki grup arasında önemli benzerliklerin olması.

Eserin “*Yazmaların Temel Teolojik Kavramları*” başlığını taşıyan birinci ana bölümünde, Yahudilik ile Hıristiyanlığın temelini oluşturan teolojik kavramlar ile yazmalarda sık sık kullanılan ve söz konusu dini anlayışların kökenlerinin anlaşılmasında yardımcı olacak temel kavramlara yer verilmiş; bu bağlamda konunun her seviyedeki okuyucu tarafından anlaşılmasına yardımcı olabilmek amacıyla “Oğul”, “Günah” “Ahit/Antlaşma” ve “Doğruluk Öğretmeni” gibi temel kavramların ne anlam içeriğine sahip oldukları açıklanmış; söz konusu dinlerin teolojik düşünce yapısı, Yahudi ve Hıristiyan dinî literatürü ile Kumran Yazmaları literatürü arasında kıyaslamalarda bulunularak bunlar, değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yazarın böyle bir metod takip etmesi ortaya konulan bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çünkü mezkûr kavramlar, Yahudi ve Hıristiyanlığın farklılaştığı ve bağımsız yapılanmalar olarak ortaya çıktığı kurucu terimler olup, her iki din için son derece önemlidir.

Çalışmada söz konusu kavramlar, dört ana başlıkta ele alınmış ve her bir başlık kendi içinde müstakil maddeler halinde işlenmiştir. İlk iki alt bölümde yazmaların ön plana çıkardığı ve Yahudilik ile Hıristiyanlığın farklılaşmasında da etkin rol oynayan “oğul” ve “günah” kavramları ele alınmış, Yahudi ve Hıristiyan teolojisinde bu terimlerin hangi anlamlarda kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Yazarın yer verdiği diğer önemli temel kavramlar ise son iki alt bölümde incelenmiştir. Bu çerçevede Essenilerin ayırt edici özelliğini ortaya koyan “Yeni Antlaşma” ve “Doğruluk Öğretmeni” kavramları üzerinde durulmuş, bu kavramların yanı sıra “Mesih” kavramına da yer verilip etraflıca incelenerek okuyucuların bilgisine sunulmuştur. Bu suretle araştırmada okuyucuların, söz konusu kavramların Yahudi ve Hıristiyan teolojisindeki yeri ve önemini daha yalın bir şekilde anlamaları hedeflenmiştir.

Çalışmanın “*Yazmaların Günümüz Teoloji Düşüncesine Etkileri*” adını taşıyan ikinci ana bölümünde konu, iki alt başlık halinde ele alınmış ve her bir başlık kendi içinde müstakil maddeler halinde işlenmiştir. Özellikle günümüz teologları ile araştırmacılarının Kumran Yazmaları’ndan hareketle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam ile ilgili ortaya attıkları teolojik ve kelamî görüşler üzerinde durulmuş, belli başlıklar altında toplanarak özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca mümkün olduğu kadar farklı görüşlere yer vermeye çalışılmış, bu anlamda özellikle parşömenler hakkında bu alanın önde gelen araştırmacılarınca ortaya konulan eserler dikkate alınmış, ciddi bir analize tabi tutularak, anlamlı başlıklar halinde bir takım sonuçlara ulaşılmaya gayret edilmiştir. Diğer taraftan Kumran Yazmaları’nın teolojik açıdan önem arz eden noktaları üzerinde durulmuş, bu noktalardan hareketle Yahudi ve Hıristiyan teolojilerinin yapıları da dikkate alınarak ne gibi açıklamaların elde edildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bütün bu çalışmalardan sonra yazmaların üç dinin anlaşılmasına ilişkin yaptıkları katkılar değerlendirilerek kökenlerine dair önemli çıkarsamalarda bulunulmuştur.

“*Kumran Yazmalarının Yahudi ve Hıristiyan Teolojilerine Etkisi*” başlığını taşıyan birinci alt bölümde ilk olarak yazmaların Eski Ahit çerçevesinde Yahudi Teolojisi’ndeki etkisi ele alınmış, daha sonra Kumran Yazmaları’nın Hıristiyan Teolojisi’ne olan etkilerine yer verilerek, konu, Vaftizci Yahya, Hz. İsa ve Aziz Pavlus çerçevesinde incelenmiştir. Buna ilaveten Kumran Yazmaları Cemaati ile ilk dönem Hıristiyanları arasında nasıl bir ilişki olduğu ve bu yazmalar ile Yeni Ahit arasındaki benzer ve farklı yönler tespit edilmeye çalışılmıştır.

İkinci alt bölümde “*Kumran Yazmaları ve İslam*” adlı üst başlık altında yazmalardan hareketle, Hz. Muhammed, Kur’an ve Hadis literatürüne ilişkin ortaya atılan iddialar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda Allah’ı doğru tanıma ve insanoğlunun O’nunla ilişkisini doğru bir şekilde kurma konularında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dini arasında ortak ve farklı yönlerin bulunduğu dikkat çekilerek, söz konusu dinler arasındaki teolojik tartışmalara ve yorum farklılıklarına yer verilmiştir. Zira yazara göre hem Yahudilik ve Hıristiyanlık tecrübelerinin kökenlerinin tutarlı bir şekilde anlaşılmasında hem de İslam Dini’nin Yahudi ve Hıristiyanlara yönelik

getirdiği eleştirilerin doğru bir şekilde anlaşılmasında Kumran Yazmaları, önemli doneler sağlamaktadır. Örneğin insanların günahını ancak Mesih'in yüklenerek onlardan sorumluluğu kaldıracağı yönündeki Yahudi inancı, daha sonra dönüşerek Hz. İsa'nın tanrılaşması boyutuna ulaşmıştır. İşte Kur'an'ın hem "oğul" kavramı hem de "günah" kavramını kapsayacak şekilde getirmiş olduğu eleştirilerin arka planı, Kumran Yazmaları'nın sunduğu veriler ışığında daha net bir şekilde görülebilecektir. Eserin *Sonuç* kısmında ise yazar, bir değerlendirme ile çalışmasına son vermiştir.

Netice olarak 1947 – 1956 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan Kumran Yazmaları'nı ele alan bu eserin; söz konusu yazmaların teolojik düşünce açısından hayati önemini yansıttığının yanı sıra, Yahudi ve Hıristiyan teolojilerine olan etkilerinin bilinmesine ve ayrıca İslam'ın "tasdik" ve "tashih" yönlerinin daha net bir şekilde anlaşılmasına da önemli katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz. Diğer taraftan bu çalışma, Yahudilik ve Hıristiyanlık tarihinin ilk dönemlerine ışık tutması, Kumran Yazmaları çerçevesinde her iki dinin teolojik geçmişini, aralarında cereyan eden dinî ve siyasî mücadeleyi inceleyen ilk müstakil eserlerden biri olması hasebiyle sahasında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yoğun bir emek ve ilmî gayretin ürünü olan bu çalışma, Kumran Yazmaları ile Kumran Yazmaları Cemaatini'nin temel özelliklerini yansıttığının yanı sıra, bu konular hakkında bilgi edinmek isteyenlere ve özellikle de İslam ve Yahudilik ile Hıristiyanlığı karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışan akademisyenlere önemli katkılar sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Buna ilaveten Yahudi ve Hıristiyan teolojisinde hayati bir öneme sahip olan "Oğul", "Günah", "Ahit/Antlaşma", "Doğruluk Öğretmeni" ve "Mesih" gibi karmaşık ve anlaşılması güç olan temel teolojik kavramların, daha açık ve seçik bir şekilde anlaşılabilmesi için, belli bir sistem dâhilinde incelenerek tasvirî bir anlatımın tercih edilmesi de eseri daha değerli kılmaktadır. Eserin önemini ortaya koyan bir diğer özelliği ise Hıristiyanlığın, Yahudiliğin kavramlarını dinsel, sosyal ve siyasal şartlar altında farklı yorumlayarak nasıl bir başkalaşıma uğrattığını akademik ve anlaşılır bir dille ortaya koymuş olmasıdır. Son olarak bu çalışmanın Kumran Yazmaları'nın günümüz teoloji düşüncesinin kökenlerinin tekrar gözden geçirilmesine yaptığı bu anlamlı

katkıdan ve temel olarak bu katkıının günümüz teologları tarafından nasıl anlaşıldığını genel hatlarıyla ilim dünyasına sunması bakımından da ayrı bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz.